

"לְבַנְיָנָה שֶׁל תּוֹרָה" – חֶלֶק ק"ע

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י
מהות הקשר בין רב ותלמידו

קנה לך חבר

הימים ימי ספירת העומר, ימי הכנה למתן תורה, לכן אני רוצה לגעת בנקודה מהותית מאד בעניינה של תורה. בשבוע שעבר ראיתי בישיבה המופלאה שלנו דבר נפלא, ראיתי את אחד הרמים הנהדרים שלנו יושב בשמירה ב-ש"ג של הישיבה יחד עם תלמיד שלו, והם לומדים יחדיו. אמרתי להם משפט ממסכת מכות שנעמיק בו בהמשך: "תלמיד שגלה מגלים רבו עמו".¹

בעקבות מאורע זה התעוררתי לעסוק בעניין של רב ותלמיד. המשנה באבות אומרת "עשה לך רב וקנה לך חבר"², ההדרכה של חז"ל היא שמצד אחד חבר חשוב מאד אך המצב שבו יש לאדם רב הוא גדול יותר. אכן, הראשונים מבררים את ענין החבר בפירושם למשנה כאן: קנה לך חבר אפילו בממון,³ וצריך להבין מה זה חבר. כאשר באתי אל מו"ר הרצי"ה זצ"ל ואמרתי לו שאני רוצה לעבור לישיבת הכותל, הוא שאל אותי "יש לך חברים שם? צעיר הייתי וחסבתי שהוא מתכוון לשאול האם החבר'ה שלי שם. אפשר שגם לכך הוא התכוון, שיש בחינה שחברות היא כפי שהעולם משתמש במושג, וזה נכון, חברות במובן הפשוט של הדברים היא ערך גדול. אמנם ישנו מימד נוסף, ונראה לי שלזה הרצי"ה התכוון. אחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם הוא דיבוק

חברים⁴, חבר אמתי הוא שותף רוחני בלימוד ובעבודת ה'. זהו גם יסוד החברותא – 'או חברותא או מיתותא'⁵ – אך זה נושא בפני עצמו.

עשה לך רב

נבנה עוד קומה: אמרו חז"ל: "איזה הוא חכם הלומד מכל אדם"⁶, למדונו חז"ל שיש מדרגה נוספת על מדרגת החבר, והיא מדרגת החכם, החכם לומד מכל אדם. ישנה מדרגה שהיא מעל שתיהן, זו מדרגה של רב, 'עשה לך רב'. ומשמעות הדברים היא, שאדם יקבל על עצמו את פלוני לרב, לסמוך על דבריו. מסבירים הראשונים,⁷ שאדם קרוב אצל עצמו, ולכן הוא צריך לשמוע גם מאחרים. אם כן 'עשה לך רב', הכוונה שתקבל אותו עליך ותחשיב אותו גדול ממך. הרמב"ם בפירוש המשניות מבהיר יותר את הדברים, ואומר:

"שאינ לימוד האדם מעצמו כלימודו מזולתו אלא לימודו מזולתו יותר קיים אצלו"⁸

והמאירי מוסיף עוד נקודה אחת:

⁴ אבות פרק ו' משנה ה'
⁵ תענית דף כ"ג עמוד א', וכתוב בשינוי בבבא בתרא דף ט"ז עמוד ב'
⁶ אבות פרק ד' משנה א'
⁷ על המשנה במסכת אבות פרק א' משנה ו'
⁸ פירוש המשניות לרמב"ם על מסכת אבות פרק א' משנה ו'

¹ מכות דף י' עמוד א'
² אבות פרק א' משנה ו'
³ רבנו יונה על מסכת אבות פרק א' משנה ו'

הרב – מלאך ה' צבקות

כאשר מתבוננים בדברי חז"ל רואים שתפקיד הרב הוא יותר גדול ויותר עמוק מאשר מלמד ופוסק בלבד.

הגמרא בחגיגה אומרת:

"אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב: 'כי

שפתי כהן ישמרו דעת

ותורה יבקשו מפיהו

כי מלאך ה' צבקות

הוא"¹² אם דומה הרב

למלאך ה' צבקות

יבקשו תורה מפיהו"¹³

אם מדובר במעביר

מידע מדוע צריך הוא

להיות דומה למלאך ה'

צבקות? על כורחך, צריכים אנו להבנה

עמוקה יותר בעניין הרב.

תלמיד שגלה מגלין רבו עמו

כדי להבין זאת, באים אנו לדברי

הגמרא במכות דף י' שעוסקת בתנאים

החומריים שהרוצח בשגגה צריך לקבל בעיר

מקלט. בפרשת ערי מקלט כתוב: "ונס אל

אחת מן הערים האל וחי"¹⁴, אומרת הגמרא

על זה שצריכים לעשות לו "עביד ליה מידי

דתהוי ליה חיותא"¹⁵ צריכים לדאוג שיהיו לו

תנאים טובים: מזון, מים, עבודה, בית ספר,

וכל הדברים שהגמרא מונה, שיהיו לו חיים.

כוונת התורה שיחיה בעיר המקלט, ולא

"שאפילו חכם שבחכמים ראוי

שישים לעצמו איזה רב שיכרוך לאב

ולראש"⁹

יש לשאול, אם הוא חכם שבחכמים את מי

ייקח לעצמו לרב? את מי היה לוקח הרב

אלישיב זצ"ל? את מי היה לוקח הרב עובדיה

זצ"ל? האם הם היו פטורים מזה? עניין זה

מתבהר על ידי הרמב"ם בפירושו המשניות,

וכן המאירי, ש'עשה לך

רב' פירושו שגם אחד

שהוא כמוך, או אפילו

פחות ממך, תעשה לך

אותו לרב. קל וחומר אם

הרב שעליו אנחנו

מדברים הוא ת"ח יותר

גדול ממך.

הרב – מלמד תורה

מדברים אלו וממקומות נוספים

אפשר להבין, שתפקיד הרב הוא ללמד,

תפקיד הרב הוא לפסוק, תפקיד הרב הוא

להיות שיקול דעת חיצוני לדרכו של האדם

שיעזור לו. כך כתוב להדיא במסכת אבות

דרכי נתן:

"עשה לך רב לחכמה, חייב אדם לעשות לו

רב לחכמה כדי שילמד ממנו מדרש הלכות

ואגדות שנאמר "נוצר תאנה יאכל פריה"¹⁰,¹¹

אם כך יש מקום לחשוב שתפקיד הרב, הוא

כעין תפקיד טכני, דהיינו טרנספורמטור, זה

נכון, יש מקום להבין שתפקיד הרב הוא

מעביר מידע, עוזר להכריע בספקות בפסיקה.

דברים אלו נכונים אמנם זה לא הכל.

¹² מלאכי פרק ב' פסוק ז'

¹³ חגיגה דף ט"ו עמוד ב', מועד קטן דף י"ז עמוד

א'

¹⁴ דברים פרק ד' פסוק מ"ב

¹⁵ מכות דף י' עמוד א'

⁹ בית הבחירה למאירי על מסכת אבות פרק א'

משנה ו'

¹⁰ משלי פרק כ"ז פסוק י"ח

¹¹ אבות דרכי נתן נוסחא ב' פרק י"ח

"מגלים רבו עמו". כלומר: בדומה לרוצח בשגגה שנותנים לו צרכי חייו כולל למוד התורה שלו ולכן מגלין רבו עמו, כמו כן החולה שנמצא בבית חולים במצב קשה והוא צריך ללמוד תורה, רצה שרבו יבוא ללמד אותו.

רב ותלמיד – קשר של חיים

אחרי שציירנו לעצמנו את הציור הזה ננסה להבין את ההיגיון שעומד מאחורי הדברים: יש רמב"ם נפלא מאד בהלכות רוצח, (נדמה לי שגם אמרתי אותו לאלה שהיו שם בש"ג), אותו רעיון כתוב גם בספר המצוות אבל בהלכות רוצח זה יותר מתוק ובולט:

"תלמיד שגלה מגלים רבו עמו שחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובים"¹⁷

חיי בעלי החכמה, מי שזכה לחכמה ומי שמבקש את החכמה, חייו בלא לימוד הם מוות, והגמרא אומרת: "עביד ליה כדי חיותו", תלמיד ללא רבו דומה לאדם שאין לו מה לשתות, שכלם מבינים שזה צורך חיוני. זהו שיעור גדול שהרמב"ם מלמד אותנו על היחס בין רב לתלמיד. יותר מכך כותב הריטב"א ואומר שאפילו אם יש ישיבה בעיר המקלט מגלים רבו עמו¹⁸, יש ישיבה בבצר, מדוע הרב שלו עם ארבעים תלמידים ושנים עשר ילדים צריך לעבור לשם? שילמד בישיבה שיש שם כבר? אומר הריטב"א שלא מכל אדם זוכה ללמוד תורה.

המאירי מסביר שהקשר פועל כך בשני הכיוונים:

¹⁷ הלכות רוצח פרק ז' הלכה א'

¹⁸ נימוקי יוסף על הרי"ף, וריטב"א מכות דף י' עמוד א' ד"ה מגלין רבו

שימות. על זה באו חז"ל והוסיפו עוד מדרגה אחת:

"תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, שנא': 'וחי' עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא"

לא רק שהתלמיד גולה, אלא גם רבו גולה אתו, והסבה היא: "שנא': 'וחי' עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא", שזו אותה הסיבה לדאגה שיהיה לו מזון, מים, עבודה, וכו'.

מוסיף ר' יוחנן ואומר שלא רק זאת אלא אף הרב שגלה, חלילה הייתה לרב תאונת דרכים בשוגג, "הרב שגלה מגלים ישיבתו עמו" כל הישיבה שלו עוברת, מה יעשו עם זה כלכלית, איך יסדרו את כל העניינים...

בכדי להבין את הדברים נשתמש בהכוונה ששמעתי פעם מאדם גדול, הרב שלמה בראוודה זצ"ל, שר' ישראל מסלנט היה אומר שכאשר אדם לומד הלכה הוא צריך לצייר לעצמו איך זה נראה, כדי שיוכל לחיות את ההלכה. נצייר לעצמנו מציאות שלרב הזה יש ארבעים תלמידים בירושלים, ואחד מהם עשה בשוגג תאונת דרכים ר"ל ופגע והרג מישהו חס וחלילה. התלמיד הזה גולה לבצר אשר במדבר או רמות בגולן, והרב שלו לא רק שיש לו ארבעים תלמידים בירושלים אלא שיש לו גם שנים עשר ילדים כן ירבו, והילדים מסודרים במוסדות חינוך. כיוון שהתלמיד שלו גלה ועבר לאותו מקום, הרב הזה מחוייב לעבור דירה, עם המשפחה והתלמידים.

ראיתי שאלה המובאת באחד השו"תים¹⁶ על תלמיד שהיה חולה בבי"ח, והוא דרש שרבו יבוא ללמד אותו, משום

¹⁶ חשוקי חמד מכות דף י' עמוד א'

עובר על ידך, אתה מבטא דבר גדול. כשאדם מבטא את כבודו כלפי מישהו, או את מוראו ממישהו זה דבר כל כך יפה, ולעומת זאת כמה עלוב זה נראה כשלא מבינים את הערך של כבוד ומורא לגדולים מאתנו, הורים, מורים, וכו'.

הקשר של רב ותלמיד הוא קשר כזה שבלעדיו אין חיים לא לרב ולא לתלמיד. הרמב"ם במתק לשונו מלמד אותנו איך צריכים להרגיש במערכת היחסים שבין רב ותלמיד ובין תלמיד לרב – שחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובים – זכרו משפט זה, אם לא במילים אז בלב.

כאשר מתקרבים אנו לחג השבועות, זמן מתן תורתנו, צריכים אנחנו, רבנן ותלמידיהוון להתרומם למדרגה עליונה זו של הבנת תפקידינו והיחס החשוב הזה. נגרש מתוכנו אי אלו ציורים ילדותיים של רב, כגון: רב – שוטר, ונתרומם למדרגה של חיים, למדרגה של הבנה שרב ותלמיד זו חוליה בשרשרת הנצח של עם ישראל. משה קיבל תורה מסיני, מריבונו של עולם, ומסרה ליהושע... וזה עובר וממשיך עד עולם. נצח ישראל, חיים! זו המשמעות של רב ותלמיד.

”וכן הרב שגלה מגלים ישיבתו עמו שאין לו לרב חיים בלא ישיבה”¹⁹

שלא נחשוב שזה חד צדדי רק מצד התלמיד, גם לרב אין חיים בלא תלמידיו ובלא ישיבתו, זה פחד פחדים.

בכדי שנבין מה עומד מאחורי דברי הגמרא הרמב"ם הריטב"א והמאירי נסביר זאת כך: בקשר הזה בין הרב והתלמיד מקופלות גם הדרכות לחיים, דרך חיים והכוונה לחיבור לבורא העולם שהוא מקור החיים. כל אלו הן שאלות של חיים. בעקבות כך אני רוצה להגדיר את הקשר בין רב לתלמיד ובין תלמיד לרב כפי שמגדיר הרב קוק זצ"ל באורות את הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל כקשר של חיים.²⁰ הקשר בין רב ותלמיד זהו "קשר של חיים", וזוהי ההרגשה שצריכים להרגיש בקשר שבין רב ותלמיד או בין תלמיד לרב. הקשר בין הרב לתלמיד אינו דבר טכני, אלא דבר מהותי, הקשר הזה הוא הצינור שדרכו מתחבר הלומד להר סיני, כלומר: להקב"ה שהוא נותן התורה. לכן אמרו חז"ל בפרקי אבות שלומדים בשבועות הללו:

”יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך... ומורא רבך כמורא שמים”²¹

בנושא של כבוד התלמיד, דנים הפוסקים רבות במקרה שיש תלמיד שהוא מורכב, איך צריך הרב להתנהג עמו ולכבדו. "ומורא רבך כמורא שמים" הרב זה מורא שמים, כמה יפה לראות כבוד רב בעולמה של תורה, כמה יפה לראות שנכנס הרב נבצל שליט"א וכל הישיבה קמה, בכך שאתה קם כשהר"ם שלך

¹⁹ מאירי מכות דף י' עמוד א' ד"ה תלמיד שגלה

²⁰ אורות ארץ ישראל פסקה א'

²¹ אבות פרק ד' משנה י"ב

